

VÉDEŽ.

Časopis za mladost sploh,
pa tudi za odrašene proste ljudi.

I. tečaj. 31. Velkiserpana 1848. 9.

Opomba. *Sledečo povestico smo vzeli iz slovenskih bukvic, ki se jim pravi: Povestice za prvo začetno šolo. Te povestne bukvice se berejo od slovenske mladosti v začetnih šolah celiga Primorskiga, in so bile v Terstu že leta 1846 z novimi čerkami natisnjene.*

Vrednik tega časopisa, zdaj v uradniških opravkih v Notrajskim, nam jih je poslal z željo, de bi se ena ali dve povesti v Védeži natisnile, de bi se vsak prepričal, de se v primorskih šolah slovenski jezik ravno tako govori, kakor na Krajskim.

Zazdanje vredništvo.

Vsmiljenje do žival.

Evgeni, majhin otrok, je vidil v dvorišu, ko je mélo, liščika od mraza oterpneniga in lačniga, tako de je komaj več mogel letati. Ga mamiki s perstam pokaže, in z njih pripušenjem ga teče vlovit. Vloví ga lahko, ter ves vesel vpije: „Kako lep tičik! pogledjte, mamika,

zebe ga, revčika!“ — Ga dene v klepko, in mamika mu dajo prosá in konopelj. Evgeni mu precej jesti da, in lončik z vodo nalije. Spervič sé je lisec držal ves stisnjen v kotu, in se ni kar ganil; tode izbina gorkota ga je oživila, ter je začenzal jesti in piti, in od ene na drugo stran svoje klepke skakljati. Evgeni je celo zimo za-nj veliko skerb imel. Vsako jutro, kadar je vstal iz postelje in svojo molitev opravil, je tékel k lisčku, mu je klepko čistil, mu jesti in piti dajal, in dokler ga niso domači klicali, se ni vedil od njega ločiti.

Spomlad pride; in tičik je začenzal prepevati. O, de bi vi vidili, s kakšnim veseljem je ta fantik ga poslušal prepevati! Neki lep dan ga nese v vert, obesi klepko na nar nižji vejo neke slive, in stopi na stran. Drugi tički so se približavali, na klepko se vsedali, in fant je tekel, da bi jih vlovil, tode jih ni mogel prijeti, ker so odleteli. „Zakaj bežite?“ jim reče, „saj per meni bi bilo boljši za vas, ljubi tički! Vsaki dan bi imeli že pripravljeno jed, in zima bi vas ne dobila pod milim nebam, in bi vas ne zebilo.“ — Mej tem so prišli notri mamika, ki so te besede slišali, in mu rekli: „Evgeni, ti ne veš, de tvojimu tičiku nekaj manjka, kar imajo tisti tam, ki jih po drevju vidiš.“ — „Recite, mamika, kaj mu manjka, zakaj jes mu hočem tudi to dati.“ — „Že prav; odpri tadaj klepkine vratica!“ — „Pa bo lisček všel.“ — „To jê tadaj znamnje, de ni rad v klepki.“ — In ko mamika, to izrečejo, gredo vun iz verta in ga

pustijo samiga. Evgeni, potem ko je enmalo čez to pomislil, reče sam per sebi: „Mamika imajo prav, ubogi živalici manjka samosvojuost. Koliko rajši bi bil on na tistih drevesih! In zdaj, ko je po polju vse zeleno, si bo sam živeža najdel.“ Na to odpre vratica: tičik zferfra vun iz klepke, ter se nazaj oberne ga pogledat, kakor bi se mu hotel zahvaliti. Ko je pa drugiga lisca peti slišal, je proč odletil. Evgeni je imel zmiram va-nj obernjene oči, ga vidi, de se je vsedel na neki osat, in kmalo potem ga ni več vidil. Zalostin se v hišo verne s prazno klepko, im mamika ga objamejo rekoč: „No, tako si prav storil, de si ga izpustil, kakor si bil prav storil ga pod streho vzeti, kadar je bil lačen in ga je zéblo.“ — „Res, mamika moja“ pristavi on, „žal mi je bilo, tako ljubiga tičika se znebiti, ker ga ne bom več slišal lepo žvergoleti, tode jez nisim hotel vživati tega veselja v škodo njegove prostosti.“

Znamenitne lastnosti pajka.

Sleherui od vas je že vidil pajka, kaj ne? De čudne pajčine zna présti, to tudi vsak vé! Tode kakó jih préde, in iz kogá? To pa nobeden ne vé, in to vam čem tukaj v kratkim povedati.

Poslušajte! Pajk ima na zadnjim koncu života šest bradovičic in v vsaki bradovičici tavžent, v vsih šestih tedej šest tavžent strašno majhnih luknjičic, iz katerih pajčino izpuša ali préde. Svojo navadno nit préde iz vsih šest

tavžent luknjičic, in vender je ta nit še drobnej, kot svilna ali židana. Nit nar manjšiga pajka je takó drobna, de bi se za debelóst človeškiga lasú štiri milijone takih nitk potrebovalo. Če pa pajk hoče, zamóre tudi iz vsih luknjičic na enkrat šest tavžent nitk vsako ža-se presti. Mréze pajki zató delajo, de bi se v njih kaka muha ali druga živalica vjela. Kader živalica noter zabréde, skoči pajk naglo iz svojiga kotička, jo zagrabi za vrat, zakólje, in — če je lačen — tudi prec kri iz njé popije. Če pa ni lačen, živalico le zakólje, potém pa se okróg njé verti, ko de bi jo s čim oplétal, de bi mu ne ušlá. In zares se vidi čez nekoliko časá, de je vjeta živalica z drobno drobno mrežico prepréžena. Ta mrežica obstoji iz samih tistih nitk, kterih na enkrat šest tavžent vsako posebej iz sebe ispuša. Ravno takó tudi prepréže tisto živalico, (postavim: komarja, muho, goséncó, ali kako drugo živalico), ktera tačas, dokler on eno morí, v njegovo mrežo priletí ali pade. Kadar ga pozneje lákóta napade, ji pa kri izpije. Veliki pajki, na visokih nogah, si tudi majhne pajke za živež lové. —

(Dalje sledí.)

Pogovor učenika z učenci.

Muhar. Ko sim bil zadnjič iz šole domú prišel, sim naši dekli, ktera mi je že veliko čudniga od cópernic pravila, prec povédal, de cópernic ni, de tedej tudi toče delati in po zraku létati ne morejo; je pa djala: So,

so copernice, naj reče kdorkoli, de jih ni; de pa zamorejo letéti — je djala — se namazejo po životu s copernskim mazilam, ktero jih s svojo lastno močjo kviško vzdigne.

Učenik. Ljubi otroci! nikar ne verjemite vsiga, kar vam nevedni posli pripovedujejo. Ali ni neizrečena neumnost le misliti, de umé kdo zmed ljudi tako mazilo narediti, de bi človeka s svojo močjo kviško vzdignilo; in de bi on potem zamogel po tičje létati?! Pred veliko léti si je bil nek umetnik pripravne perutnice naredil, s kterimi je zamogel zarés letéti; tode to ni bila nobena copernija. Ta umetnik je namreč spoznal, de skozi tičje perutnice zrak ne more, de se tedej tiči s perutnicami lahko na zrak opirajo in z njimi mahaje, po zraku plavajo, ko riba v vodi. Naredil si je potém iz platna in lesá, kar je bilo moč, lahko in zadosti velike perutnice in scer tri: dve nastranske, enó pa namesto répa od zadej; zakaj z répam se tič v zraku oberne, kamur mu je ljubó. Te tri perutnice je on tako umno sklenil, de jih je, ako se je na srédo ulegel, zamogel premikati, kakor je hotel. Ko se je bil prepričal, de je vse prav narejeno, se je večkrat vpríčo dosti gledavcov kviško spustil. Ker se je pa človek s takimi perutimi preveč zmučil in tedej ni mogel dolgo in dovolj visoko letéti, so učeni možje začeli misliti, kako bi se dalo više v zrak priti, ter se v njem dle obderžati, in glejte kmalo so znašli pripravo

za tó, ktero balón (zračno kroglo) iménujejo. Taka krogla je votla in velika. Ako se dene vanjo vinski cvét, to je dvakrat žgano žgánovino in se tó poleg zažgè, postane zrak v krogli loži od zunajnega in zató se vzdiguje imenovana votla krogla kviško, in čeravno ima včasi velikost velikiga sóda, se vender tako visoko vzdigne, de se ne vidi veči od muhe, ali pa clo nič. V taki krogli se naredi lišica ali se priveže na njo čolnic, de se ljudi noter vsedejo, in de jih krogla seboj nese. Ako se goreči vinski cvét po malim gasí, se spusa krogla sama počasi niže in niže, de zopet do tal pride. Ali ni to čudno? Pa vender ni nobena copernija: Kteri zmed vas bojo v osmo šolo prišli, bojo to tako natanjko uméli, kakor de je dvakrat dva štiri, in potem neskončno modrost božjo, ki je stvarém take čudne moči dala, veliko bolj prečudvali, ko zdej. Prečudvali pa bojo tudi um človeka in modrost učenih ljudi, ki take natorne moči spoznajo in tako čudapolne reči znajdejo. Ali mazila, ktero bi človeka kviško vzdignilo in v zraku obdržalo, še ni, in ne bo nikdar nobeden učen znajdel, zakaj to je kratko in malo nemogoče.

Vprašam tedej, kjé naj takiga mazila dobijo tisti nevedni ljudje, kterim praznoverci copernice ali coperniki pravijo?! Še enkrat rečem: Ali ni neizrečena neumnost, kaj takiga le misliti? — Gdor je pa

zastran te reči še kaj slišal, kar mu še brani, prazno véro na cópernice popolnoma zapustiti, naj mi vse bližno pot pové. —

Plesajoči konji.

Ni se prečúditi, kakih umetnost de se ne-
ktere živali navadijo, ako jih človek neprené-
hama vadi. — Sibaritci *) so nekđaj svoje
konje plésati učili, in vsi njih vojaški konji so
znali po glasbi ali múziki plésati. Ali to konjsko
plesanje jih je enkrat drago stálo. Krotonjat-
ci **) s kterimi so se Sibaritci vojskovali, so bili
namreč zvédili, kako ti njih sovražniki svojim
konjem k plésu igrajo (muzicirajo.) V prvím
boji potém so jo krotójanski trombarji ravno
tako zatrobéntali; konji Sibaritcov so začéli,
namésto de bi se bili po vojaško obračali, po
navadi plésati; Krotonjatci tačas med-nje pla-
nejo in vojsko dobijo.

Z m é s.

Morski sòm je takó velik, de léže mla-
de, ki so veliki, kot vóli. Od prav veliciga
morskiga soma se dobé včasi po dvé kadí ribje
mastí, ktero strojarji ali usnjarji rabijo (nuca-
jo.) Ta riba je nar véči žival, kar jih na su-
him in v vodi živí, in edína žive mlade léže;
vse druge ribe léžejo svoje mlade iz jajc. Mo-

*) Sibaritci, to je, prebivavci nekđajnega mesta Sibaris v Napolitanskim.

**) Krotonjatci, to je, prebivavci mésta Kroton v Napolitanskim.

čan je morskí sòm takó, de s svojim répam ladijo preberne.

Pred hudim psám, ki te hoče oklati, se mirno na tla vsédi, in kar nič ti ne bo storil; k večim bo lajal proti tebi, dokler sam odide, ali ga kdo zapodí. Zakaj pa takrat ne ugrizne? Morde si misli, de si človek kamuja nabira. — — Ko bi pa zarés kamnje za njim mêtal, ali se mu s kako palico branil, bi ga še bolj razkačil.

Smešnica.

Nék strážnik je zunej svojiga gospoda suknjo iztépal. Med tém pride gosposk človek, in mu podá eno pismo, rekóč: „To pismo je od imenitnih rok tvojimu gospodu pisano; prosim, de bi mu ga prec ti sam v roke dal.“ Strážnik neutegama letí, in pismo gospodu da. Gospod prebere in zareží: „Kteri bedák ti je to pismo dal? kaj hoče s témi besedami reči: Če se mi po dobrim izidi, je dobro; če ne, je tudi dobro?“ Strážnik teče vun, neznaniga človeka zastran tega poprašat; pa kmalo nazaj pride, rekóč: Oh, gospod! mu se je že po dobrim izšló; Vašo suknjo je ukrál.

Zastavica.

Beri besédo nazaj alj naprèj,
Vôde veliko poméni vselèj.

•dotoř